

Dalia Dilytė

SENOVĖS
GRAIKIJOS
IŠMINČIAI

Sofoklis

Vilnius, 2023

Šią knygelę skiriu visiems smalsiems
ir protingiems paaugliams, linkėdama
skvarbiu žvilgsniu pagauti supančių
dalykų esmes ir tapti Lietuvos išminčiais.

TURINYS

Pratarmė / 9

Į muziejų / 11

Talis / 13

Solonas / 47

Pitagoras / 71

Herakleitas / 91

Demokritas / 97

Nepakartosi – nežinosi / 109

Sokratas / 108

Platonas / 113

Aristotelis / 145

PRATARMĖ

Šioje vidurinio ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirtoje knygelėje stengtasi dar sykį prabilti apie Europos kultūros rūmo pamatus, į žodžio „kultūra“ prasmę sudedant visas žmogaus veiklos rūšis. Gyvename tokiomis laikais, kai tos rūšys yra suskirstytos atskirais režiais, kai vaizduojamasis menas šalinasi amatų, filosofija – geometrijos, teisė – gamtos mokslų išmanymo, kai daugelis žmonių kultūra laiko tik menus. Senovės graikų pasaulio pažinimas nebuvo suskilęs, todėl autoriai, pavyzdžiui, pristatantys Talį tik kaip pirminės medžiagos ieškojusį mąstytoją ar Aristotelio svarbiausiu kūrinium laikantys „Metafiziką“, neatskleidžia tų išminčių pilnatvės. Kadangi knygelė skirta vaikams, tai visiškos pilnatvės ir joje nerasime, bet aptiksime siekį parodyti jos buvimą.

Nelengva atsakyti į klausimą, kiek buvo Senovės graikų išminčių. Trisdešimt? Penkiasdešimt? Šimtas? Be abejo, išmintingų vyrų būta tikrai daug, tačiau teko išsirinkti tik aštuonis asmenis. Žinoma, buvo galima dar kalbėti apie

* Žodis „kultūra“ kilęs iš lotyniško žodžio „colere“, reiškiančio aktyvią žmogaus fizinę ar dvasinę įvairių sričių veiklą. (Čia ir toliau – *aut. past.*).

Ksenofaną, Parmenidą, Anaksagorą, vieno Zenono aporijas ar kito Zenono postringavimus Margojoje stijoje, Epikūro sėdėjimo po medžiu prasmę, Archimedo atradimus ir dešimtis kitų dalykų, tačiau vardinti ir aprašinėti daugelį nebūtų buvę gera, nes vaikiška knygelė būtų pernelyg ap sunkusi. Priešingai, reikėjo stengtis Antikos išminties esmę atskleisti pateikiant kuo mažiau vardų, kuo labiau suglaudžiant dalykines žinias, tikintis, kad gražus mūsų jaunimėlis susipažins su tuo, kas neaptarta, vėliau.

Rašant labai pravertė anūkų Tomo ir Saulės pagalba. Jie skaitė tekstą, klausinėjo, nurodinėjo jiems neaiškias vietas, samprotavo mano pasiūlytais klausimais. Tad norėčiau kuo širdingiausiai jiems padėkoti, linkėdama augant ir bręstant pasiekti Senovės graikų išminčių dvasios aukštumą.

Dalia Dilytė

Į MUZIEJŲ

Lijo nuo ankstauro ryto. Pliaupė kaip iš kibiro, atrodė, kad dangus prakiuro ir niekas nesiteikia plyšių užtaisyti. Matyt, todėl taku tarp belapių medžių traukianti trijulė – senelis su anūkais Virmante ir Algirdu – neregėjo aplinkui nė gyvos dvasios. Išėję į didelę laukymę jie stabtelėjo.

– Pilka diena, bet žavi! Regis, debesys nusileido ant žemės! Ar matote, kaip gražiai pilkumoje juoduoja to storo ąžuolo šakos?! – šūkčiojo mergaitė.

– Tu, Virmute, labai gerai pasakei, – pagyrė senelis. – Pilka spalva pati savaime nėra nei nuobodi, nei liūdna. Mano jaunystės laikais tokia poetė Janina Degutytė rašė: „Netikėk, kad būna pilkos dienos, būna tik žmonių pilkų.“ Pilkas žmogus nenori nei ko nors išmukti, nei kitiems kaip nors padėti, trokšta tik pramogų ir žaidimų, todėl neatišciai pažvelgus atrodo įdomus, bet iš tikro – gryna pilkybė. O reginys šiandien iš tiesų puikus: retai tenka matyti, kad šitaip žliaugtų be stipraus vėjo, kliokia tiesiai kaip virtėmis.

– Žiūrėkite, kokie taisyklingi apskritimai darosi, lašams nukritus į balutes! Nuostabu!

– Niekada nenustok stebėtis, – nusišypsojo senelis, – nes nustebimas – tai ne tik pasižavėjimas. Grožėjimąsi dažnai lydi atidus išsižiūrėjimas, kelias klausimą „kodėl?“. Kodėl ažuolo šakos juoduoja pilkumoje? Kodėl į lygų vandens paviršių nukritęs lašas sukelia taisyklingo apskritimo bangelę? Jau Senovės graikai nuostabą laikė ir išminties, ir mokslo, ir meno pradmeniu.

– Nors striukės su gobtuvais ir lietsargiai saugo, – įsiterpė berniukas, – tad neperšlapsime kaip markos, bet vis tiek gerai, kad baigiame ateiti. Mūsų muziejus pro šitą pilką skarą jau neaiškiai baltuoja laukymės gale. Ten gal ir įvairesnių spalvų pamatysime.

– Tiesą kalbi, – pritarė senelis, – pilkų asmenybių nebus, kiekvienas žmogus ten savaip spalvingas.

Dar galelį paėjėję jie jau įstengė perskaityti užrašą ant sienos: „Aštuoneto išminčių muziejus“. Vaikai pasileido tekini, sustoję pastogėje palaukė senelio, ir visi trys nieko nelaukdami šmurkštelėjo pro duris. Kai nusivilko ir pasiruošė eiti į sales, senelis tarė:

– Pradėti turime nuo šaknų. Europos išminties pradžių pradžia – Senovės Graikijoje. Todėl pirmiausia pasirinksi me žinių apie pirmąjį išminčių Talį.